

Michał Poszwa

RYZIKO PODATKOWE W DZIAŁALNOŚCI PRZEDSIĘBIORSTWA

Z prowadzeniem działalności gospodarczej wiąże się konieczność ponoszenia ryzyka. Ryzyko to obejmuje niepewność osiągnięcia zakładanych celów z powodu samej natury działalności podmiotu [3, s. 142]. Wynika ono z braku pełnej informacji o bieżącej sytuacji oraz braku wiedzy o rozwoju przyszłych warunków działania. Nie jest możliwe dokładne określenie wszystkich determinant podejmowanych decyzji ani też sposobów ich kształtowania się w przyszłości. Ryzyka działalności gospodarczej nie da się uniknąć.

Dla sprawowania kontroli nad ryzykiem działalności gospodarczej i jego ograniczenia konieczne jest zidentyfikowanie czynników wpływających zarówno na jego obniżanie, jak i zwiększanie. Do czynników zmniejszających ryzyko należą np. wzrost eksportu, spadek poziomu inflacji, wzrost produkcji. Z kolei do zwiększania ryzyka przyczyniają się m.in. niestabilna sytuacja gospodarcza, wzrost inflacji, częste zmiany przepisów.

Wśród czynników wpływających na ryzyko działalności gospodarczej oddzielne miejsce zajmuje system podatkowy. Sam fakt jego istnienia powoduje konieczność uwzględniania parametrów podatkowych w podejmowaniu decyzji. Przy tym znaczenie ma nie tylko kształt poszczególnych konstrukcji podatkowych, ale również sposób funkcjonowania systemu podatkowego. Chodzi tutaj o wpływ na działalność gospodarczą całego procesu rozpoczynającego się tworzeniem przepisów, następnie wprowadzaniem w życie, stosowaniem i interpretowaniem, a w końcu egzekwowaniem przez organy podatkowe.

Analiza powyższego procesu, a także analiza poszczególnych konstrukcji podatkowych, prowadzi do wniosku, że system podatkowy jest czynnikiem, który zwiększa ryzyko prowadzenia działalności gospodarczej. Takie oddziaływanie systemu podatkowego wynika z jednej strony z obiektywnych cech obciążeń podatkowych, które w swej istocie stanowią ograniczenie dla celów gospodarczych przedsiębiorstwa. Każdy podatek musi zostać zapłacony z określonego majątku,

którego pomnażanie jest ekonomicznym sednem działalności gospodarczej. Z drugiej jednak strony ryzyko ze strony systemu podatkowego jest potęgowane sposobem stosowania poszczególnych konstrukcji podatkowych. Związane to jest z działaniem konkretnych instytucji oraz ludzi, a więc ma charakter subiektywny. Z punktu widzenia podatników prowadzących działalność gospodarczą istotne jest to, że ryzyko podatkowe powodowane czynnikiem subiektywnym może być znacznie zredukowane.

System podatkowy może również przyczyniać się do zmniejszania ryzyka prowadzenia działalności gospodarczej. Odbyna się to poprzez usprawnianie sposobu funkcjonowania systemu podatkowego oraz stosowanie pewnych konstrukcji podatkowych. Polega to np. na stosowaniu ulg i odliczeń podatkowych, a także na możliwości rozliczania strat podatkowych. Należy jednak zauważyć, że to „zmniejszanie” ryzyka poprzez system podatkowy polega ostatecznie na redukowaniu ryzyka podatkowego wywołanego przez opodatkowanie.

Stosowanie każdego podatku wiąże się z występowaniem dodatkowego ryzyka określanego jako ryzyko podatkowe przedsiębiorstwa. Jego źródłem jest obiektywna nieprecyzyjność norm podatkowych, dążenie ustawodawcy do uzyskania maksymalnych efektów fiskalnych z nałożenia podatku oraz zdyscyplinowania podatników, a także pozycja i sposób działania organów podatkowych. Ryzyko w podatku VAT ma charakter prawny oraz ekonomiczny. Ryzyko prawne związane jest z obiektywną i subiektywną niemożnością sprostania wymogom ustawodawcy. Podatnik ponosi skutki zarówno przeoczenia obowiązujących go norm prawnych, jak i sposobu ich stosowania, który w wielu przypadkach może być kontrowersyjny. Zastosowanie się podatnika do wymagań ustawodawcy i organów podatkowych bywa czasami wręcz niemożliwe. Wynika to m.in. z częstych zmian interpretacyjnych, stosowania niekorzystnych interpretacji wstecz, a także ponoszenia odpowiedzialności za działania innych podatników, na których przedsiębiorstwo nie ma żadnego wpływu. Ryzyko ekonomiczne stosowania podatku VAT sprowadza się do braku wiedzy i umiejętności skorzystania z opłacalnego rozliczenia (np. kasowego), co może przyczynić się do osłabienia pozycji konkurencyjnej podatnika.

Nie ulega więc wątpliwości, że system podatkowy jest źródłem dodatkowego ryzyka prowadzenia działalności gospodarczej. Z jednej strony wynika to obiektywnie z funkcji pełnionej przez podatki, z drugiej jednak strony poziom tego ryzyka uwarunkowany jest sposobem stosowania podatków. Sposób ten może być tak zorganizowany, że ryzyko podatkowe będzie ograniczone do minimum. Niestety praktyczna realizacja tego postulatu napotyka na szereg trudności.

Ryzyko podatkowe może mieć charakter zarówno ogólny, dotyczący wszystkich podatników, jak również indywidualny, a więc specyficzny dla konkretnego przedsiębiorstwa. Ogólny charakter ryzyka, który oddziałuje na wszystkich podatników, wynika z samej natury podatku jako obowiązkowego pobrania z majątku, jak również z treści przepisów podatkowych, sposobów ich interpretacji oraz

działań konkretnych organów podatkowych. Przepisy podatkowe zawierają szereg uregulowań będących źródłem dodatkowego ryzyka. Mogą one przykładowo wynikać z pozostawionej organom podatkowym swobodzie oceny sytuacji podatnika przy określaniu kosztów uzyskania przychodów. Źródłem znacznego ryzyka powodowanego działaniami „prewencyjnymi” ustawodawcy są ustanowione w podatku VAT ograniczenia odliczania podatku naliczonego od podatku należnego.

Ważnym dla wszystkich podatników źródłem ryzyka podatkowego jest sposób tworzenia, wprowadzania w życie oraz egzekwowania prawa podatkowego. Źródłem tego ryzyka jest przede wszystkim zmienność przepisów oraz nieprzewidywalność działań ustawodawcy oraz organów podatkowych. Oznacza to praktycznie niemożność planowania działalności gospodarczej. Ustawodawca nie dotrzymuje nawet zobowiązań zapisanych w ustawach podatkowych (stawki podatku dochodowego od osób prawnych zmienione na rok 2003 niezgodnie z wcześniejszymi zapisami).

Ryzyko podatkowe jest zróżnicowane dla poszczególnych podmiotów gospodarczych. Wynika to z tego, że otoczenie podatkowe ma charakter indywidualny. Przedsiębiorstwa działające na mniejszą skalę, na ograniczonym terenie, zorganizowane w prosty sposób i stosujące prostsze formy podatkowe potencjalnie mniej ryzykują. Małe przedsiębiorstwa nie obligowane do opodatkowania podatkiem VAT bądź zwolnione z tego podatku „pozbywają” się znacznego ryzyka powodowanego tylko przez ten podatek. Podmioty działające na większą skalę, na terenie wielu państw czy urzędów skarbowych, o złożonych strukturach organizacyjnych ryzykują więcej. Przykładowo przedsiębiorstwa działające w strukturze holdingowej narażone są na znaczne ryzyko podatkowe związane ze stosowaniem cen transferowych (por. [2, s. 50]). Ryzyko podatkowe powodowane stosowaniem cen transferowych może być związane nawet ze strukturą akcjonariatu spółki (por. [1, s. 62]).

Ograniczanie ryzyka podatkowego może się odbywać poprzez stosowanie przez przedsiębiorstwo odpowiedniej polityki podatkowej. Polityka podatkowa przedsiębiorstwa zmierza w pierwszej kolejności do zapewnienia bezpieczeństwa podatkowego podmiotu poprzez poprawne i terminowe prowadzenie ewidencji oraz dokonywanie rozliczeń i wpłat. Podatnicy stosujący w ramach rozliczeń podatkowych podejście konserwatywne, polegające na unikaniu sytuacji kontrowersyjnych i przyjmowaniu wskazówek organów podatkowych, ryzykują z pewnością mniej. Nie oznacza to jednak ponoszenia kosztów, którymi są ewentualne utracone korzyści.

Podmioty stosujące politykę podatkową w szerszym zakresie, a więc poszukujące oszczędności podatkowych poprzez zastosowanie podatkowych praw wyboru, ryzykują więcej. Narażone są one bowiem często na dodatkowe działania organów podatkowych, które prowadzą do zakwestionowania dokonanych rozliczeń i interpretacji. Należy zaznaczyć, że dążenie do minimalizacji wydatków podatkowych musi uwzględniać nie tylko cel nadrzędny, ale również akceptowany

przez podatnika poziom ryzyka. Wydatki związane z administrowaniem i zarządzaniem podatkami mogą zostać łatwo ograniczone poprzez zatrudnianie kadry o niższych kwalifikacjach, ograniczanie liczebności personelu i pogarszanie warunków pracy działu podatkowego, zmniejszanie wydatków na oprogramowanie, ograniczanie dostępu do baz danych, literatury fachowej, wyeliminowanie kontaktów ze środowiskiem naukowym i doradcami itd. Minimalna wysokość wydatków z powyższych tytułów określona jest obowiązkami ewidencyjno-sprawozdawczymi. Ich ponoszenie nawet na poziomie nieco wyższym od optymalnego i tak będzie „mniejszym złem” w porównaniu z możliwymi sankcjami karnymi za nieprawidłowości, nierzetelność i nieterminowość. Maksymalne wydatki, uwzględniające oczywiście możliwości przedsiębiorstwa, ponoszone na zachowanie prawidłowości rozliczeń (administrowanie podatkami), wyznaczone są poziomem komfortu psychicznego zarządzających (a więc kryterium subiektywnym). Natomiast te związane z zarządzaniem podatkami zależą od efektywności prowadzonych działań. W praktyce jednak trudno jest najczęściej powiązać koszty zarządzania z konkretnymi efektami. Dotyczy to szczególnie działań o charakterze ogólnym, które polegają na identyfikowaniu i wykorzystywaniu lub neutralizowaniu potencjalnych szans lub zagrożeń.

Ryzyko związane z optymalizowaniem płatności podatkowych dotyczy niekorzystnej zmiany przepisów lub ich błędnej interpretacji przez organy podatkowe, bieżących bądź planowanych zmian w działalności oraz w ogólnym otoczeniu przedsiębiorstwa. Ryzyko błędnego określenia zobowiązań podatkowych odnosi się przede wszystkim do tych sytuacji, które jeszcze nie zostały zrealizowane. Nie jest bowiem możliwa dokładna projekcja przyszłych przychodów, kosztów, wartości majątku czy terminów powstania obowiązku podatkowego, które dodatkowo muszą zostać odniesione do przewidywanych zmian regulacji prawnych i ich interpretacji. Przejawem akceptowania określonego poziomu ryzyka są decyzje dotyczące określenia momentu wystąpienia korzyści podatkowych. Odłożenie ich w czasie oznacza oczywiście wyższe prawdopodobieństwo niepowodzenia. Szczególnym źródłem ryzyka wynikającego z samej natury podatku jest progresja podatkowa.

Polityka podatkowa przedsiębiorstwa z jednej strony służy redukowaniu ryzyka podatkowego, z drugiej jednak strony może przyczyniać się do jego zwiększania. Mimo to można stwierdzić, że odpowiednie zarządzanie podatkami przyczynia się, poprzez planowanie działalności gospodarczej oraz odpowiednie rozliczenia podatkowe, do zmniejszania ryzyka ekonomicznego związanego z opodatkowaniem, ale jednocześnie powoduje zwiększenie ryzyka o charakterze prawnym.

Literatura

- [1] *Michelin nie wie, skąd ten gwałt*, „Profit” 2001 nr 7.
- [2] Paczuski A., Wiewiórka P., *Ceny transferowe w instytucjach finansowych*, „Monitor Podatkowy” 2003 nr 3.
- [3] Tarczyński W., Mojsiewicz M., *Zarządzanie ryzykiem. Podstawowe zagadnienia*, PWE, Warszawa 2001.

TAX RISK IN COMPANY MANAGEMENT

Summary

Tax system is a source of an additional risk in company management. The fiscal duty can be accomplished by taking into account income or in the simply way – by stating the figures. Most of all the usage of different methods or ways of taxation brings various net present values. It means there is a necessity of stating the premises concerning the choice of the best forms of income taxation. However, the greatest financial advantages can be achieved by the accommodation taxation form and particular stages of investment operating and accomplishing.

Dr Michał Poszwa jest adiunktem w Katedrze Rachunku Kosztów i Rachunkowości Zarządczej Akademii Ekonomicznej we Wrocławiu.